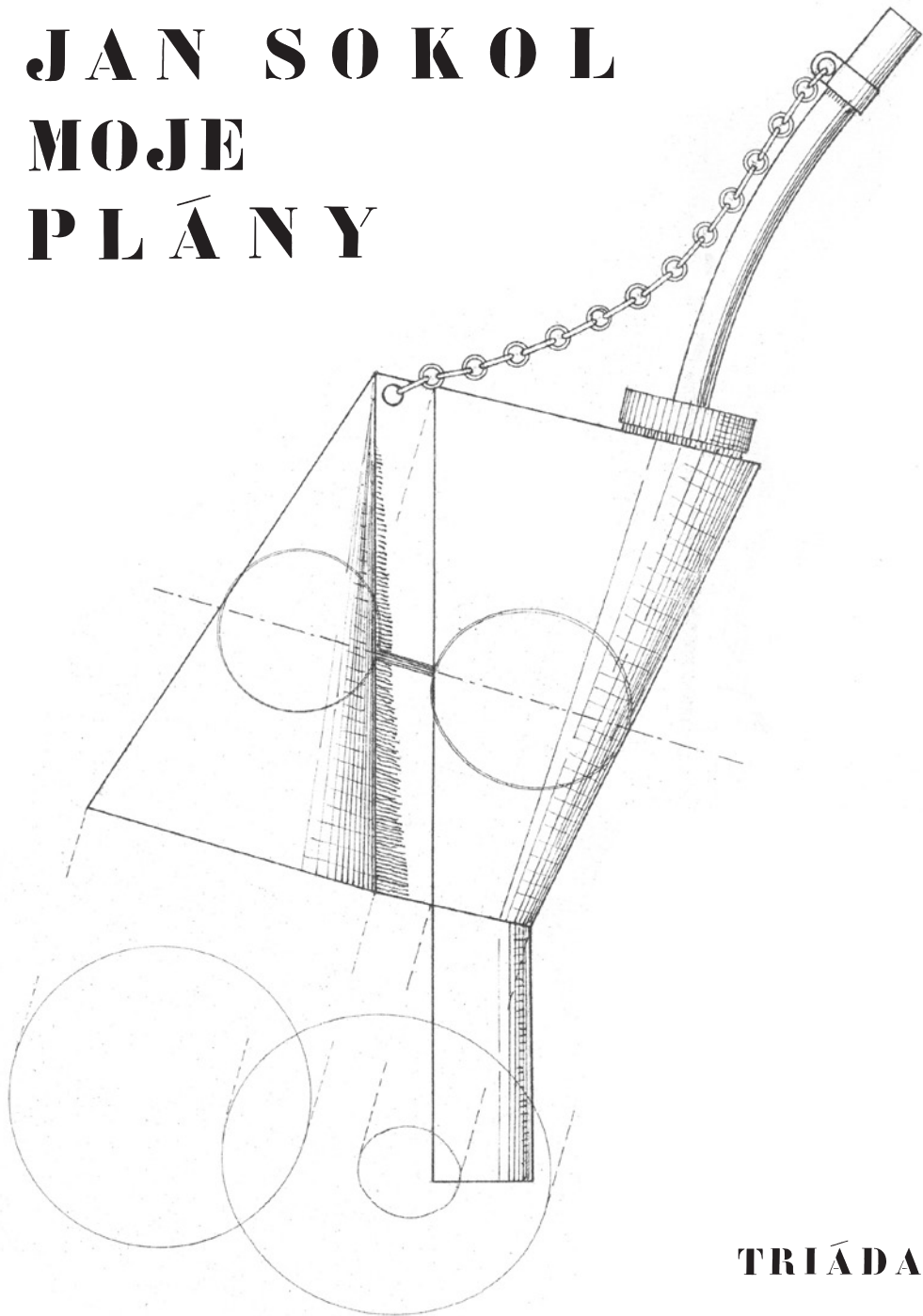

JAN SOKOL MOJE PLÁNY

TRIÁDA

JAN SOKOL / MOJE PLÁNY
PAMĚTI ARCHITEKTA

JAN SOKOL
MOJE PLÁNY

PAMĚTI
ARCHITEKTA

TRIÁDA
2004

© Jan Sokol – dědicové, 2004
Bibliography © Lucie Bartoňová, 2004

ISBN knižní verze 80-86138-63-1
ISBN verze PDF 978-80-7474-079-4

O MINULÉM PRO PŘÍTOMNÉ A BUDOUCÍ

Úzký, klenutý pokojík, okna s propletenou mříží hledí na silnici. Nic než dlouhý stůl a kolem něho rodiče, strýcové, občas babička nebo teta a my dva bratři. Světlo se tratí, mysl se soustřeďuje a klidní, začíná se vypravovat a brzy vyvstane minulé a vzpomínky. Vylétaly jako včely z domovů dávných i přítomných, známých i neznámých. S těmi jsme se zde seznamovali, přenášeli se do nich v mysl i zamilovali si je proto, že vzpomínkám dodávaly třetí rozměr skutečnosti. Domovy přítomné i ztracené nám tak přirostly k srdci, svými osudy i příběhy, jež se zde udály a jež byly jako navlečeny na pevnou nit úcty, lásky a pevného pořádku světa. To, co se nám zde tak pevně vrylo v paměť, nezůstalo však pouze vzpomínkami. Bylo i naučením pro celý život a často i útočištěm ve zlých chvílích. A proto bych rád, aby se to neztratilo, a chtěl bych přidat i to, co nahromadil dlouhý život.

Často jsem vypravoval – a vypravuji rád. Ale neměl jsem nikdy to nezapomenutelné prostředí farského klidu v horské vesnici po skončeném dni, žijeme v době, jež zcela zapomněla na čarovnou moc večerního soumraku, písmo nenahradí nikdy živé slovo. Ať mu aspoň pomohou obrazy domovů a míst, mně tak drahé a v myslí stále tak živé, ne jako pouhé kulisy, ale jako živí účastníci toho, na co zde chci vzpomínat.

Psáno na podzim 1981

Z otcových předků znal jsem jen babičku, Františku Sokolovou, rozenou Hromádkovou. Prožila svůj život v Řepníkách, velké vesnici na planině mezi Vysokým Mýtem a Luží. Zde se jí narodily čtyři děti, můj otec, strýcové a teta. Ale jejím pravním domovem zůstal otcovský dům, Hromádkovský statek v Leštince u Skutče.

LEŠTINKA

Otec mne tam jednou zavedl. Malá vesnice u potoka Žejbro, přifařená k Vrbatovu Kostelci, kam se pohřbívalo. Nic se mi zde nezdálo pozoruhodné, ale pro babičku zde byl ráj světa. A co je zvláštnější, i pro její děti a zejména mého otce. Strávil zde dva roky u své babičky, když vychodil řepnickou jednotřídku a pokračoval na měšťance v nedaleké Skutči. Ukazoval mi cestu, kudy chodil do školy, lesem s žulovými skalisky, podobajícími se zříceným hradům. Výborně se učil a zde v Leštince se potkal se svým údělem. Přijel na prázdniny pražský strýc František Hromádko, profesor matematiky na malostranském gymnasiu a svého času známý odborný spisovatel. Frantík je chytrý hoch, musí studovat, v Mýtě otvírají nové gymnasium a nemají dost žáků, půjde do Mýta po prázdninách. Pražský profesor byl na venkově velká autorita, a co řekl, platilo. Menší autorita by sotva prosadila něco tak nebyvalého, jako studium v rodině od nepaměti selské, a to tak důkladně, že později studovali i otcovi mladší bratři, ba i nejmladší sestra. Nešlo tu ovšem jenom o tradici, ale zejména o náklady. Babička Sokolová byla sice ze statku, ale provdala se do čtvrtlánové chalupy, a přesto dědeček Sokol se dal nakonec pohnout a dal děti studovat za cenu celého svého skromného majetku a nakonec celé své existence a zdraví. Taková byla kdysi moc profesora.

PRASTRÝC
FRANTIŠEK
HROMÁDKO

Byla-li kdy zmínka o Leštince, babička vždy zazářila, i její děti, a nové a nové vzpomínky se hrnuly. Vyrozuměli jsme brzy, že duší domu byla její matka, rozená Matoušová († 1889), tedy má prababička, jedna z těch žen, jež nejsou jen dobrými hospodyněmi, ale matkami rodiny a rodu v plném smyslu slova. Pamatovala časy, kdy se doma vyrobilo vše, čeho bylo potřeba, peníze byly vzácné a potřebovali je jen na „dáňku“, jak říkali, a na sůl. Měli své plátno, svou vlnu na šaty a tkali si mezulán, boty si pořizovali na celý život, krejčí chodil po do-

PBABÍČKA
Z OTCOVY
STRANY

mech. Když se měla vdávat dcera, kácely se nejdříve stromy v lese, někde javor na nábytek nevěstě. Ve vzpomínkách vypadaly ty staré časy jako zlatý věk, jehož osou byla babička, jež byla duší blahobytu i pohody, k ní sjížděly se děti a děti dětí na pouti a posvěcení a spaly ve světnici na slámě. Ale s jejím odchodem se začalo vše hroutit. Dědic, prastrýc Václav, se nešťastně oženil, bylo mnoho dcer, jež se vyvdaly do sousedství a jimž se musely vyplatit podíly, a nakonec to v Leštince špatně dopadlo, nevím vlastně ani jak. Znal jsem i některé potomky sester mé babičky, ale jen jako letmo, až na štěpánovskou Františku Novotnou, s kterou jsem se vícekrát setkal a která mi první utkvěla v mysli. Byla dcerou oné ze sester, jež se provdala do sousedního Štěpánova, do velkého statku. Brzy však zemřela, i její muž, a zůstala řada dětí, z nichž nejstarší byla Františka, snad šestnácti- či osmnáctiletá. Ta se nejprve hrdinsky snažila zastat matku i otce, ale dlouho to nešlo a bylo zřejmo, že se musí vdát. Přihlásil se nápadník, ale starší, než by si byla přála, a v rozpacích a úzkostech požádala strýce Václava Sokola, jako kněze, o radu. Strýc zajel do Štěpánova, obhlédl situaci, promluvil si s ženichem a pak Františce poradil, aby si ho vzala. Není to malá odvaha, vzít takovou odpovědnost na sebe. Bylo to však šťastné manželství, překonaly se všechny nesnáze, dobře hospodařili a dobře se jim tam vedlo. Kdykoliv jsme tam přišli – a bylo to jen několikrát, vítali nás radostně, hostili a Františka vždy považovala strýce Václava za svého největšího dobrodince. A strýc jednou poznamenal, že jemná a důstojná paní, drobné postavy, ale pevné ruky, připomíná mu leštinskou babičku. Otec mne jednou zavedl do Leštinky, ale tam se vše tak změnilo, že sotva našel místo Hromádkovského statku. Odcházet od ztraceného domova je smutné, i když dále existuje ve vzpomínkách. Mně se o tom někdy zdá, bývá to můj těžký sen. Ale domov je víc než dům. To je jen schránka, ale to, co ji naplňuje, co bylo jeho duchem, trvá dál, snad nevím ani kde, ale věřím, že trvá, jako lidské skutky, dobré i zlé, jež čekají na svou odměnu nebo na svůj trest.

Je několik fotografií babičky Sokolové. Vytvořil je většinou strýc Jan svou objemnou palisandrovou bednou, jež vyžado-

vala mnoho trpělivosti, ale krásně kreslila. Babička na nich vypadá přísně a důstojně, je hubená a kostnatá a má pravý orlí nos, ale byla to laskavá, mírná a svým způsobem poetická bytost. Měla ráda květiny a vůně, na kamnech měla v papírku trochu lesní smůly, ke které si občas přivoněla, v komoře malý polštářek vycpaný mateřídouškou, který si dávala pod hlavu při popoledním odpočinku. Otec byl jejím nejmilejším dítětem, byl jí také podobný, a já jejím nejmilejším vnoučetem, protože druhého, mého bratra, sotva zahlédla. Zachoval se její jediný dopis otci do Prahy, psaný švabachem, plný něžností a lyrických obrátů, až k nesrozumitelnosti. Měla

upřímně ráda moji matku, což nebývá časté v podobné situaci, a maminka jí to vděčně oplácela. Nežárčila na snachu, ale věnovala jí neomezenou důvěru. Maminka se jí zeptala, je-li spokojena s tím, jak mne vedou, a nechce-li něco připomenout, a babička řekla zkrátka – nic – jste rodiče a dospělí lidé a dělejte to dál dle svého rozumu. Tato úplná důvěra založila vzájemnou lásku a maminka na to vždy vděčně vzpomínala. Ale málo jsem babičku užil, jen několik týdnů o prázdninách do svých šesti let. A přece si na ni tak živě a často vzpomenu. O čenkovické pouti na sv. Vavřince, kdy fara byla plná cizích hostů a mluvilo se německy kvůli místním lidem a patronátním úředníkům z Lanškrouna, odstranili jsme se s babičkou do přízemního pokojíku a zde jsme s ní strávili celý den. Vypravovala, ukazovala jakousi starou obrázkovou knihu, která nás moc nebavila, a zpívala třaslavým syrovým hlasem písně – tvrdil jsem pak, že jedna byla o Samsonovi, ale nikdo tomu nechtěl věřit. Sytila nás pouťovými dobrotami a dávala nám – potají – napít trochu piva, o kterém byla přesvědčena, že je pro děti prospěšné. To bylo asi v předposlední prázdn-

*„...já jejím
nejmilejším
vnoučetem...“,
1906*

niny s ní. O posledních měli jsme jet společně do Králík na pouť, ale babička nakonec odřekla, necítila se dobře. Dala mi však na cestu novou korunu, abych jí přivezl obrázek králické Panny Marie. Že si jej pověsí nad postel a bude na mne při něm vzpomínat. Procházel jsem pouťovými boudami, ale nic se mi nelíbilo tak jako Rafaelův andělíček na hedvábném pozadí v korálovém rámečku. Jen jsem se nemohl rozhodnout mezi hedvábním bledě modrým nebo růžovým, a nakonec to vyhrálo bledě modré. Když jsem to babičce odevzdával, byla trochu zklamaná, že to není králická Panna Maria, ale přeci jen řekla, že se jí to také líbí a že i při tom bude na mne vzpomínat při večerní modlitbě. Ale dlouho už nevzpomínala. Někdy před Vánoci zhoršila se jí kýla a musila narychlo k operaci, až do Červené Vody na Moravě. Vezli ji tam v bolestech, na otevřených saních v mrazu a metelici a zde zemřela. Pohřbili ji ve Vysokém Mýtě, právě na Štědrý den, který toho roku pro nás děti odpadl. Velice jsme pro ni truchlili. Maminka po ní zdědila loktuši a krásný hedvábný šátek, měňavý, holubí barvy. Z jejích svatebních šatů dali strýcové ušít dva stejné fialové ornáty.

Z Leštinky vyšla i jiná pokolení, jež se vystěhovala do měst a skončila v Praze, zejména děti strýce Hromádky, profesora, jichž byla celá řada. Ale jako by pozvolna sláblo cosi, čemu „naši“ říkávali hromádkovská krev a co tak ctili ve své matce a babičce. Nebylo to však nic takového, ale tradiční selské ctnosti, věky vybroušené, založené na pevné víře. Ctnosti, jež se tak zřídkakdy podaří přesadit do města a bezděky dále pěstovat, jako to dovedl můj otec.

Dědeček Jan Sokol je pro mne legendární postavou. Zemřel dříve, než jsem přišel na svět, žádný obrázek se po něm nezachoval, jen jsem slyšával, že mu je podobný jeho druhý syn, strýc Jan. Byl tedy snad jako on spíše zavalitý než štíhlý, tmavý a okrouhlé tváře. A také svéhlavý a zlostný. Líbivalo se mi vypravování, jak se srazil s protijedoucím vozkou v dlouhém úvoze, kde nebylo vyhnutí. Nejprve se dlouho hádali, pak oba odpřáhli koně, rozebrali vozy a vrátili se zpátky. Jeho rod nepocházel z Řepník, ale ze sousední Svařeně, odkud se sem jeho

otec přiženil do čísla pět. Svařeň je malá vesnice v opukové roklí a říkávalo se vždy, že je tam ošklivo, v té strži s chudým potokem. Když jsme my chlapci později leželi v Sedláčkových Hradech, naší hlavní dětské knize, našli jsme tam, že v blízkých Pěšicích byla tvrz a na ní „seděl“ v husitské době Jan Sokol z Lamberka – a byli přesvědčeni, že je to náš předek. Když jsme to svěřili strýci Janovi, našemu důvěrníkovi, zasmál se nám a řekl, že bychom to měli pěkné příbuzenstvo. Při tom jsme se také dozvěděli, že ani ve Svařeni nebyla dědečkova rodina starousedlá, ale přistěhovala se sem z Chrudimska z Trojovic u Hrochova Týnce, k němuž Řepnicko přináleželo jako oddělená enkláva. Babička si pamatovala, že se mluvíválo o tamních příbuzných a i bratranci Veverkovi, vynálezci ručadla, byli prý mezi nimi.

SVAŘEŇ

Dědeček Sokol byl nejstarší syn a záhy osiřel, takže nemusel na vojnu a vyhnul se tak oběma válkám 1864 a 1866, aby se mohl starat o sourozence a půdu. Měl bratry, z nichž jeden se vystěhoval do Bukoviny, kde stát dával kolonistům půdu. Rodina se mezi německými kolonisty poněmčila a ku konci druhé války, v roce 1945, přihlásil se k strýci Václavovi v Jablonném německý voják z armády, ustupující před Rusy, jako potomek onoho bukovinského Sokola. Jiný bratr přiženil se do Javorníku, do chudé chalupy, a jeho dceru jsem znal. Vzala si tesaře Rozlívku a koupili si později chalupu ve Lhůtě u Vysokého Mýta, protože dobře hospodařili. Rozlívka byl často v Mýtě u strýce Jana, kterému se líbila jeho dovednost, vtip a odvaha a ani mu nevyčítal, když mu jednou, při společné stavbě plotu, rozbil sekerou ukazováček. Rozlívkovy příběhy se často vypravovaly, často jsme se jim smáli. Rozlívková, rozená Sokolová, byla hezká, ctihodná panímáma a podobala se „hromádkovské krvi“, ač s ní neměla nic společného, a představovala jiný zbytek starých selských ctností. Dcery se vdaly do Chocné a do Prahy a s jejich dětmi jsme ztratili spojení.

ROZLÍVKOVI
ZE LHŮTY

Řepníky jsou velká, ale nevzhledná vesnice, s kostelem bez věží. Jediným půvabem je poloha. Leží na náhorní planině dosti vysoké, přes čtyři sta metrů nad mořem, spadající k jihu sráznými opukovými stěnami do úrodné nížiny kolem Luže a Ko-

ŘEPNÍKY

šumberka. Jsou odtud daleké a krásné vyhlídky, blízkým obzorům na jihu a na západě vévodí Kunětická hora, na severu se občas vynoří pohraniční hory. Nejkrásnější vyhlídkové místo je na okraji opukového srázu, kde košumberští jesuité postavili mohutný zděný sloup trojboký, se znamením svaté Trojice. Zde měl dědeček část svých polí – druhý díl byl „v pustinách“. Z obou míst byly krásné výhledy a jeho děti na ně celý život vzpomínaly a vždy zachovaly zálibu v místech podobně volně ležících. U Poklony, jak se sloupu říkalo a říká, jsme se vždy zastavovali, strýc Jan dával sloup opravovat a také část řepnických polí odkázal na údržbu. Kde to dnes všecko je? Jiřinka nás zde jednou vyfotografovala, strýce Jana, malého Honzíka a mne, tři Jany. Ale velkým nedostatkem řepnické polohy byl nedostatek vody. Musela se v létě vyvážet v lejtách z hlubokých opukových strží, a v suchém létě byla kolem téměř step, zejména na kraji srázu. A dům č. 5, rodný dům otce a jeho sourozenců, sice stojí, ale tak přestavěn, že ze starého nic nezbylo. Koupil jej – bez polí – truhlář Řejha, a ze starého zbyl jen dvorek a stodola, o níž se mluvívало bez velkého nadšení.

STRÝC KAFKA

Podle vyprávění dědeček sice konal správně své povinnosti, ale býval málo doma. Jak přijel z pole, umyl se a šel, jak se říkalo, za strýcem Kafkou. To byl bratr jeho matky a v místě významná osobnost. Byl největší sedlák, stále veřejně činný, s hlavou plnou selského pokroku, nových metod, strojů a spolků a dědečkovi velmi imponoval, takže se říkalo, že pro spolky se strýcem Kafkou si málo hledí hospodářství. Ale mám za to, že se mu v tom křivdilo. Byl asi mužem širšího rozhledu, kterého hospodaření na chalupě neuspokojovalo, a pokoušel se hledět výše. Tím si vysvětluji, že svolil, aby nejstarší syn šel na studia, což pro něj znamenalo značné výlohy, a že, když i další děti dospívaly, rozhodl se prodat chalupu s částí polnosti v Řepníkách a koupit stavení se zahradou v Mýtě, aby zde děti mohly studovat.

VYSOKÉ MÝTO

V Mýtě bude povozničit a zbylá pole na Řepníkách obdělá z Mýta. To je vzdálenost asi osm kilometrů, a slýchával jsem, jak se večer vracel zmořen a uričen, sedl na pradlenskou lávku v řece před domem, ponořil nohy do vody a chladil se, jak

říkal. Byl asi krevnatý, jako strýc Jan, chodil často k vojenskému ranhojiči a dával si pouštět žilou a dlouho to vše nevydržel. Zemřel v mužném věku, patrně mrtvicí, když otec po nedokončeném studiu byl na vojně a strýcové první rok v semináři v Hradci Králové.

Často si vzpomenu na tohoto muže, o kterém tak málo vím a o kterém asi málo věděli i jeho nejbližší. Byl jedním z lidí uzavřených, skrývajících vnější drsností svou plachost, ale jdoucí při tom za nějakým cílem. Proto jsem napsal, že mi byl legendou a je posud. V každé legendě se stane něco neobvyklého, a také v dědečkově. Otec byl právě na císařských manévrech a telegram o smrti dědečka ho zastihl v Ondřejově, někde ve stodole či stanu. V tom Ondřejově, kde po létech měl otcův spolužák Nušl, můj budoucí tchán, se „strýčkem“ Fričem založit známou hvězdárnu, která po létech a po léta byla mně a mé rodině jedním z nejmilovanějších domovů.

Ze strany matčiny – říkali jsme jí vždy matinko a důvěrněji maťo – znal jsem pouze dědečka. Babička zemřela několik let před mým narozením, a tak jsem znal jen jednu babičku a jednoho dědečka a obou jsem málo užil. Zvláště málo dědečka Josefa Černého, ředitele gymnasia v Roudnici nad Labem ve výslužbě, který zemřel, když mně byly dvě léta. A přeci se na něj dobře pamatuji. Jeho tvář mi udržely v paměti četné fotografie, jeho osobnost a životní příhody, častá vypravování, ale přeci leccos, co o něm vím, považuji za vlastní vzpomínku. Laskavost, která z něho zářila, vůni z cigár, jež ho obklopovala a kterou jsem s ním rád sdílel, ovšem jen při cigáru čokoládovém, když po šťastném překonání častých dětských obtíží dědeček řekl – no vidíš, že to šlo, a teď si zakouříme. Býval veselý, šelmovský, a když mne večer uložili do postýlky, kterou zakryli plédem, aby mne světlo nerušilo, nastalo chvíli v obytném pokoji ticho, za předpokladu, že při něm usnu. Ale já čekal na dědečkovu záhadnou „tak a teď můžeme třeba tahat za svinský zvonec“, čímž rozuměl hovory pro dětské uši nevhodné. Dědečka měl každý rád, dokonce i profesori a studenti a zachovalo se o tom mnoho dokladů a vzpomínek, ústních i tištěných. To nebývá časté u ředitelů škol. Pamatuji se

DĚDEČEK
ČERNÝ

ROUDNICE
NAD LABEM

dobře na okolnosti dědečkovy smrti, nemoc, pohřeb, při kterém jsem byl zavřen v zadním pokojíku s chůvou při stažené zácloně. Ale já slyšel nezvyklé kroky i šum v domě, smutnou hudbu pomalu se vzdalující, věděl dobře, o co jde, a dolehl na mne smutek, ale ne beznaděj a dětské zoufalství, jehož výrazem je pláč. Maminka vždycky říkala, že to byla naše nejkrásnější léta – bohužel tak krátká –, kdy s námi žil dědeček, a i já jsem na ně tak vzpomínal.

LOUKOV Dědeček pocházel z Loukova u Mnichova Hradiště a byl synem kováře. Kovárna se dědila po generace, převzal ji dědečkův starší bratr Jan a říkalo se, že loukovské pokolení kovářů má jméno po svém černém povolání. Kovárna však dávala skromnou obživu a děti, až na dědice, odcházely do světa, a tak i dědeček od svých studií u boleslavských piaristů byl z domova, přiživoval se kondicemi, často i o prázdninách, a domů přicházel vzácně, ale vždy vítán, jako chlouba rodiny. Ale jednou – právě o žních, kdy kovářka pekla lívance pro žence v černé kuchyni – rozlehlo se radostné – Josef je tady – vítání, ale Josef přivedl i dva hladové spolužáky a všichni vrhli se na lívance. Kovářka nestačila spotřebě, lívance mizí a mizí a holky běžely vypůjčovat ječnou mouku, které je před žněmi v truhlách všude málo.

VÍDEŇSKÁ PRATETA ANNA Bylo mnoho sourozenců a mezi nimi mladší sestra Anna, později naše nejprve „vídeňská“ a potom „lánská teta“, vlastně prateta. Dožila se vysokého věku a v životě naší rodiny byla až do konce milovanou osobností. Mnohokrát zde budu ještě o ní mluvit a na ni vzpomínat, což nedělám jenom já, ale všichni, kdo ji znali a pamatovali. Dědečkovi se nepodobala zjevem, byla drobná blondýna a já jsem ji znal už ovšem jako prošedivělou. Ale měla jeho šťastnou povahu, veselost, vtip a dobrotu a byla rovněž z těch šťastných lidí, které má každý rád. Znal jsem i její starší sestru Emilku, která se dědečkovi nápadně podobala, ale jen zevnějškem. Žila jako vdova – v mé paměti – v Teplicích-Šanově a později ve Vídni a měla dceru Bertu. Jiný bratr přiženil se do Branžeže u Kněžmostu do hospody, kam strýc Guth s rodinou jezdili na letní pobyt – velmi rádi –, třebaže se zde nenadělalo mnoho cavyků. Vypravovalo se, jak

OLYMPIJSKÝ STRÝC GUTH

strýc se vrátil k rodině z nějakého olympijského jednání v cizině se zkaženým žaludkem a ohlásil v kuchyni, že musí mít dietu, což hostinská s údivem vyslechla, ale pochopila tak, že souhlasila se slovy – „já vím, já jsem taky taková mrcha, že všechno nežeru“. Dostal jsem se do Branžeže před několika lety a teprve jsem poznal, jaké je to zvláštní a romantické místo pod tajemnou horou Mužským, do jehož jeskyní se po staletí utíkalo celé okolí, hrozila-li válka. Teta Anna vypravovala, jak tam ještě v roce 1866 hnala, jako šestnáctiletá dívka, skrýt před Prušáky krávy z Loukova.

Nejmladší – myslím – byl bratr František, dobrý hudebník, který sloužil u vojenské hudby v Hermannstadtu – Sibíni – v Uhrách a tam se oženil. Dva synové studovali housle u Ondříčka v Praze, mladší Karel odjel do Ameriky, starší Franc býval častým hostem u Černých v Roudnici a později byl koncertním mistrem v teplických lázních. Byly zde tragické rodinné události, synové brzy zemřeli a dcera, jež se provdala za cellistu z pražského německého divadla, byla po válce odsunuta do Němec a žila ve Stuttgartu – snad ještě žije –, rozená Ruth Černá. Dědeček Černý po smrti rodičů do Loukova nejezdil, teprve několik let před svou smrtí zajel tam s maminkou, ale nepotěšil prý se. Dcery z kovářny bývaly u Černých v Roudnici za pomocnice. Emila se tam provdala za školníka Beránka a jejich hojné potomstvo žije dále v Roudnici, Marie si vzala továrního mistra Boháčka a její dcera Marie je učitelkou v Roudnici, dnes už v důchodu ovšem. Jiná dcera z kovářny si vzala železničáře Podvala z Chrástu u Neratovic a z jejich

*Hostinec
v Branžeži,
okolo 1900*

MARIE
PODVALOVÁ

děti je slavná zpěvačka Marie Podvalová, povahou i zjevem tak odlišná od celé rodiny Černých.

O Loukově se u nás zřídka mluvilo a nevěděl bych o něm nic, nebýt pratety Anny, jež bývala u nás častým a vždy upřímně vítaným hostem. Od prvních let se pamatuji, jaká radost vypukla, když oznámila svůj příjezd, na její bachratou tašku, v níž se tajily vídeňské dobroty a mně určená čokoláda. Jen od ní jsem slyšel něco o Loukově, o rodné kovárně, o kraji a rodičích, ač i ona tam strávila tak krátký čas mládí, krátký, ale ve vzpomínkách krásný, jak jej dovedou počátky života ozářit. Vzpomínala na krásnou vesnici na břehu řeky s bohatými dřevěnými statky, kovárnou, vysunutou nad ves, aby neohrožovala ohněm kostel, k němuž sychrovští Rohanové nedávno přistavěli svou hrobku, strmicí nad řekou, na školu, kde se vzorně učila, na faru a hlavně na Jizeru s její čistou, průzračnou vodou, jak ji pozorovali z dřevěného mostu na cestě k Loukovci. Fara zasáhla do jejího osudu. Byl zde mladý kaplan Šorejs, který vedl místní vlastenecký ruch, pořádal besedy, při nichž se deklamovalo, zpívalo a tančilo a kovářova Anička byla vždycky s sebou. A tu se otci kováři zdálo, že se mladý kaplan kolem jeho dcery příliš točí, nelíbilo se mu to a prohlásil, že Anna půjde z domu. A jak řekl, tak se stalo a Anna šla do Prahy sloužit staré dámě, vdově po rohanském důchodním. Bylo jí snad šestnáct nebo sedmnáct let. A od té doby se do Loukova nevrátila.

KAPLAN
ŠOREJS

V Praze bydlela u své paní ve starém domě v Karlově ulici, opatrovala domácnost a chodila pro pensi do Rohanského paláce v Karmelitské ulici. Vzpomněl jsem si tam vždy na ni, když jsem tam měl co dělat v ministerstvu školství – většinou nepříjemného. To už byl palác stoletá památka a byl zánovní, když tam ta mladá venkovanka chodila. Stalo se však, že důchodní onemocněla a vyvinuly se z toho černé neštovice. Teta zůstala s ní doma, okolí se bálo nákazy. Ošetřovala ji po celou nemoc a dosloužila k smrti. A vidíš, říkala, nenakazila jsem se, ač jsem byla u ní ve dne v noci, a když ji horečka nejvíc trápila, kladla osypanou tvář na mé holé tělo, aby se ochladila. Pán Bůh mne chránil, měl se mnou jiné úmysly a ty se brzy

ČERNÉ
NEŠTOVICE

ukázaly. U bratra Josefa, tehdy již profesora v Hradci Králové, rodilo se dítě za dítětem, matka byla churavá a dědeček požádal sestru, aby se k němu přestěhovala a o děti pečovala. Teta ráda svolila a v Hradci započala její vlastní životní dráha, o které budu častěji mluvit. Když stála v slzách u hrobu maminka, jež zemřela poslední ze čtyř děvčat, jejích chovank, prohodila: „Vždyť já jsem byla vlastně jejich matkou, vypla-la jsem je, vychovala – akorát, že jsem je neporodila.“ A tak nebýt tetiných vzpomínek, zkrášlených jarem života, nevěděl bych o Loukové nic, aspoň ne nic hezkého. Až jednou shodou okolností jel jsem přes Loukov vracel se do Prahy, za pěkného nedělního odpoledne. Vynořily se mi tetiny vzpomínky a hned jsem tam byl jako doma. Málo se změnilo, i kovárna stojí, ač přestavěna a zhanobena novým majitelem, kostel a hřbitov na terase nad řekou s hroby rodiny Černých, škola i opuštěná fara. Most přes Jizeru je sice železný, ale voda pod ním proudí čistá, nebo aspoň skoro tak čistá jako před více než sto léty, když se v ní tetina zhlížela mezi loukovskými dětmi.

HRADEC
KRÁLOVÉ

Přichází na řadu babička z maminkiny strany. Barbora Černá – nebo jak se jí říkalo Betti –, rozená Slavíková. Zemřela dříve, než se rodiče brali, a neměla o mně tušení a ani já jsem jí ovšem nemohl znát. A přece vím o ní a o její rodině více než o kterémkoliv z mých starších předků. Pocházela totiž jediná – na rozdíl od ostatních, vesnických – ze staré měšťanské rodiny, zámožné a rozvětvené –, a proto máme od ní tolik jejích fotografií od dětství až do smrti, i její rodiny, malované portréty starších generací, památky, od nábytku až po šperky, jež se v našem domě nakonec soustředily. S babiččinou paměti je spojeno její rodiště, Rychnov nad Kněžnou, Soukenický Rychnov, jak se ještě v jejím mládí úředně říkalo. V Rychnově pak její rodný dům, pradědečkova lékárna U zlatého lva v Panské ulici. Ta vede z náměstí k zámku a říkávalo se, že té rozvětvené rodině, z které babička pocházela, patřila kdysi ta ulice celá. Když Kolovrati získali v 17. století Rychnov a postavili nový zámek, rozparcelovali staré předhradí a zřídili zde tzv. Nové Město, jehož je Panská ulice osou. Možná tedy, že ty kupecké rodiny Brožů a Havránků bydlely zde od těch sta-

RYCHNOV
NAD KNĚŽNOU

BABIČKA
Z MATČINY
STRANY

rych dob. Zde babička strávila své mládí a zde se provdala za mladého profesora gymnasia, vystavěného na zbytcích starého hradu. Rychnovské gymnasium vedli původně piaristé, ale v této době je již doplňovali světšší profesori, jak o tom lze číst v mnohých pamětech.

Rodina rychnovského lékárníka, do které se dědeček z vesnické kovárny přizemil, byla tedy místní honorace. Pradědečka a prababičku znám dobře z krásných portrétů, které u nás visí a které ukazují ji v květu mladé zralosti, jeho v mužném věku. Také se říkávalo, že si ho prababička nechtěla vzít, že je starý. Ale jinak o prababičce vím jen, že byla velmi „pobožná“, dle tehdejšího termínu, a výborná hospodyně a kuchařka. Učila se prý tomuto umění u M. D. Rettigové, jejíž muž byl v Rychnově právním úředníkem a jež právě v Rychnově sepsala svou známou kuchařskou knihu. Dovedla však asi ukázat i pevnou ruku. Teta Anna Černá vypravovala událost, která se u nás stala pověstnou. Byla u lože umírajícího zetě prababiččina, kterého prababička neměla ráda a jehož manželství nebylo šťastné.

PRABABIČKA

Umírající prý řekl: „Lassen Sie sich mal anschauen, Sie müssen etwas ganz besonderes sein, wenn Sie meine Schwiegermutter gerne habt. Reichenau, unglückseliger Gedanke.“ (Ukažte se mi, prosím vás, vy musíte být něco zvláštního, když vás má moje tchyně ráda. Rychnov, ta nešťastná myšlenka.) Těžko dnes posoudit, jak to vlastně bylo. Prababička zřejmě vládla domu a takový život nepřináší zvláštní pamětihodnosti. Jmenovala se za svobodna Anna Brožová, byla dcerou bohatého kupce. Dnes máme několik kapesníků, a dokonce ručníků se složitým monogramem A. B., které jsme i běžně užívali. Taková byla pevnost horských pláten, jež sloužila přes sto let. I její matka, rozená Havránková, byla z podobné rodiny, která však vedla velkoobchod vínem. Zdá se to podivné v pohorském městečku, ale nebyl to ojedinělý případ, jak se dá dočíst v Sommerově topografii. Po odtržení Slezska od vinorodého Rakouska a Uher po pruských válkách vyvinul se na hranici česko-slezské živý obchod s vínem, které se sem dováželo z vnitrozemí a sem si pro něj a na něj dojížděli spotřebitelé z bohatého Slezska, náhle od ušlechtilého produktu staré vlasti odtržení. Takový obchod vedli patrně i Havránkovi.

PRAPRABABIČKA
HAVRÁNKOVÁ

Máme doma krásný portrét staré paní v krajkovém čepci, jejíž výrazná, vlídná a zároveň energická tvář každého zaujme. Pochází z počátku minulého století a představuje dle podání „tetu Havránkovou, co měla ten obchod vínem“. Asi tedy tetu prababiččinu.

Při vzpomínání na rychnovskou minulost mluvívalo se o lázních v Bělovsi u Náchoda, místa, jež jsem za svých studentských let v Náchodě tak důvěrně znal. Teprve nedávno dozvěděl jsem se ze Sommerovy topografie (Königgrätzer Kreis, s. 224), že v roce 1825 koupil běloveské lázně rychnovský měšťan a obchodník vínem Havránek. Tento díl topografie vyšel v roce 1836, takže Havránkovi drželi lázně patrně delší dobu a později je prodali italskému malíři Bonatovi. Za mlada tam jezdívali z Rychnova pradědeček a prababička a dle domácí tradice se tam dali od Bonata malovat, a to že jsou ty naše krásné portréty. Ale Bonato většinou kopíroval italské obrazy pro kostely a jeho vlastní práce jsou velmi slabé, ač prý se školil v Itálii. Znal jsem v Náchodě starou dámu, jeho dceru – jmenovala se Dvořáková, rozená Bonato, jež byla na svůj italský a umělecký zrod velmi pyšná a ráda ukazovala obrazy svého otce. Naše obrazy jsou zcela jiného rázu a úrovně, Štech je odhadl na vídeňskou práci z okruhu Waldmüllerova.

Rychnovští obchodníci nebyli tedy žádní kramáři, žili si trochu po panskou, někdy asi až příliš. Jezdili často do Rakous a do Vídně, zvláště od té doby, co byla postavena železnice s „blízkou“ zastávkou v Ústí nad Orlicí. Jedna prababiččina sestra – tetu Mary – provdala se do Vídně za štábního lékaře a brzo se změnila ve veselou Vídeňáčku. Přijížděla občas s dětmi do Rychnova a budila zde senzací svým zjevem, měla však při tom za lubem nějaké peněžní záležitosti – peněz neměla

*Teta Havránková,
olej na plátně,
54 × 69 cm*

LÁZNĚ BĚLOVES
U NÁCHODA

TETA MARY

nikdy dost, jak se říkalo. I jiná sestra se provdala do Uher za Žida Schöna, jenž se přejmenoval na Benkö, ale brzy ji opustil. I ta se pak octla ve Vídni a živila se kopírováním obrazů v galerii. Zvláště byla nacvičena na Murillova Jana Křtitele, kterého směštnávala na malý obrázek, který občas dobře prodala. Teta Anna Černá vypravovala, jak za ní pak přicházela do Všeobecné nemocnice, kde teta byla zaměstnaná, nastrojená a zvala ji do kavárny – wieder hab' ich einen Hanserl verkauft (zase jsem prodala jednoho Honzíka). Pak se vzpomínalo ještě jiné sestry prababiččiny, jež si vzala železničního inženýra Kohouta a později se prý zbláznila.

O prababičce tedy vím málo, ale dost o jejím rodinném okolí. A naopak o pradědečkovu rodu nevím vlastně nic, nebo skoro nic. Pocházel z Hradce Králové, také z bohaté rodiny – jeho otec Jan Slavík byl také lékárníkem –, ale rodina brzo vymřela – snad v nějaké epidemii, jež byly tak časté v pevnostním městě, a on zůstal sám se slušným majetkem. Měl však hodného poručníka – jmenoval se Tobisch – a myslím, že i ten obchodoval s vínem. Vyučil se v Hradci lékárnictví a poručník mu pak koupil lékárnu v Rychnově. Každá lékárna byla tehdy pěkným majetkem a rychnovská byla nad to radikovaná, tj. taková, kde lékárenské oprávnění bylo vázáno na dům a majitel mohl lékárnu vést najatou silou. Když se pak ještě v Rychnově bohatě oženil, soustředil se v jeho rukou pěkný majetek, ne-li bohatství. Ale z jeho předků známe jen malou holčičku na pastelovém portrétu, který u nás visí a který představuje jeho záhy zemřelou sestru. Jeho rodina byla asi déle v Hradci usedlá, protože moje maminka vypravovala o různých strýcích a tetách, kteří zde žili. Pradědeček měl asi těžké a pohnuté mládí a vyrostl ve výraznou osobnost. Je to patrné i z jeho chytrých černých očí, které se na nás denně dívají z jeho krásného portrétu. Byl rozhodný liberál, hlavně v tom, že si zakládal na své nezávislosti. Odvážil se říci do očí i okresnímu hejtmanovi – tehdy vládci města – Sie sind zwar ein Staatsdiener, aber ich bin ein freier Mensch (vy jste sice státní úředník, ale já jsem svobodný člověk), jak se vypravovalo. Byl velmi společenský, před obědem chodil do hostince Puchweinova na víno a tam politizoval, ve

volné chvíle hrál si pro sebe na cello – vždy před zrcadlem, v němž sledoval prstoklad. Byl vážen v místě, a zejména v okolí, z velké části německém. V horských vesnicích mluvílo se dialektem, kterému málokdo rozuměl, dědeček se však dobře dohovířil. A tak v neděli, když horalé pŕišli do města do kostela a nakupovat, nahrnula se jich plná lékárna a pradědeček nejen prodával léky, ale i ordinoval, ba i léčil a měl široko daleko proslulost i důvěru. Slavíkovi měli čtyři dcery, z nichž druhá – tuším – byla moje babička Barbora – Betti.

Nejstarší Marie provdala se do Vídně za úředníka u císařského dvora, jenž brzy zemřel a o němž jsem se již zmínil. Jmenoval se Rudolf Pokorný. Jediný syn, Theodor, býval veselým druhem svých sestřenic Černých za letních pobytů v Rychnově a šel k vojsku. Předčasně se oženil a pradědeček mu musil složit tenkrát nezbytnou kauci, což bylo opatření, aby mladí důstojníci mohli reprezentovat svůj stav. Ale milý Theodor byl stále plný dluhů a byl překládán z místa na místo, nakonec do Kolomyje v Haliči, trestní stanice podobných pŕípadů. Až na kauci se vrátil do Vídně a tam jsem se s ním jednou setkal, dávno ovdovělým, jak se synem, rovněž Theodorem, vedl bohémskou domácností. Syn, právník, už neuměl slovo český a snil o Anschlussu. Mladší sestra babiččina Jana – říkalo se jí Ženy – provdala se později za lékárnického provisoru Wolfa, kterému pradědeček v posledních letech života svěřil vedení lékárny a o tomto nešťastném manželství budu ještě zde psát. Nejmladší Anna zůstala svobodná a prožila dlouhý a smutný život v Rychnově. I o něm bude dále řeč.

A nyní o pradědečkově lékárně, o níž jsem tolik toho ve svém mládí slýchal, dobrého a veselého, ale také smutného. Stojí dodnes v rychnovské Panské ulici, k nepoznání zhanobena břízolitovou fasádou místního stavitele, nevýrazné, patrové stavení, jež bylo kdysi pýchou ulice, dnes však se jen krčí v převýšeném okolním zastavění. Měla kdysi průčelí v rozpačitém slohu padesátých let 19. století, jež asi dal upravit pradědeček a na které se dobře pamatuji. Podle zachovaných sklepů je to však dům, pamatující konec 16. století, za nímž se táhne dlouhý, obestavěný dvůr s průjezdem do zadní ulice. Nikdy

DĚTI
RYCHNOVSKÝCH
PRARODIČŮ

RYCHNOVSKÁ
LÉKÁRNA

jsem si lékárnou pořádně neprošel, na dvůr jsem vnikl jen při jakémsi úředním jednání ve třicátých letech, kdy jsem hledal místo pro novou soudní budovu. O sklepech mi pověděl Jakub Pavel, který zde dělal památkový soupis. A také mne nic nelákalo, abych zde něco prohlížel. Bylo několik vzpomínek a zážitků, z nichž jsem tušil, že už bych zde nezastihl nic z onoho šťastného dějiště mamincina dětství, o kterém jsem slyšel tolik krásného a radostného. Zachoval se však starý lékárenský krám. Zmizelo sice poempirové zařízení pradědečkovy, které jsem ještě pamatoval a z kterého zbyla jen drobnou, ale ostrá fotografie. Zůstala však klenba se štukovým rámem, v němž je zcela slušná freska zobrazující Svatou rodinu, dosud v dobrém stavu, jež přežila všechny ty osudy, jež se zde odehrály, a dnes shlíží na bezvýrazné zařízení OÚNZ, kdy lékárná přestala být onou lékárnou, něco mezi salonem a alchymistickou dílnou, jak jsme ji my pamatovali, a stala se prodejnou léků v krabičkách. Příchozího tehdy pozdravila nejprve záhadná a složitá vůně, ne nadarmo se ještě říká, že to voní jako v apatyce. Kolem stěn regály, dole se zásuvkami, nahoře s bílými porcelánovými vázami, nesoucí zkratky záhadných jmen lékárenských specií. Ticho, rušené jen tikáním krásných a přesně jdoucích hodin. Lékárník luští načmáraný recept – což je důležitou složkou jeho umění, sype na mističky, váží na zlatých vahách, míchá prášky, vyrábí pilulky, mísí kapky, připravuje hotové výrobky do ozdobných krabiček. V pozadí se ozývá hmoždíř, syčí oheň, vaří se tam sirupy, destilují tinktury, překapává voda, suší byliny. Tak jsem ještě viděl rychnovskou lékárnou jako student a ta vzpomínka je jediné, co nám z ní zbylo, až na několik těch ozdobných krabiček a jednu porcelánovou vázu.

Do Rychnova jsem přišel v poslední době zřídka a vždy jen na několik chvil, k lékárně mě to sice vždy táhlo, ale spokojil jsem se jen tím, že jsem si zde koupil aspirin nebo náplast a chvíli pozoroval obraz na klenbě, jenž vše ostatní přežil a jediný památku domova mých předků zachoval. Skoro jsem se vždy bál nahlédnout do ní hlouběji, bál se, že přijdu o iluzi lékárnou, jak ji maminka líčila ve svém dětství.

Když se dědeček Černý dostal jako mladý profesor do Rychnova a přiženil do lékárny, bylo město ze značné části dřevěné, i na náměstí byly dřevěné domy, jen Panská ulice, jak se s pýchou tradovalo, byla celá kamenná. Ale nad tou skromnou výstavbou vznášel se jako nějaké Hradčany velký kolovratský zámek s průčelím, důvtipně uzavřeným dvojicí bočních věží, a ještě výše kostel sv. Trojice, k zámku připoutaný kamennou barokní fasádou, a piaristické gymnasium, jež zabralo místo středověkého hradu. Město bylo tak ve svém celku architektonickou pozoruhodností a za ni se také vždy pokládalo, přičteme-li i krásnou polohu v dohledu Orlických hor. Dnes je to vše ztraceno ve vyšších stavbách, ba velmi vysokých z poslední doby. Jen při pohledu z návrší nového hřbitova můžeme ještě něco zahlédnout ze starého půvabu. O mládí samém babičky Barbory vím velmi málo, ač je zde několik fotografií. Na svaatební fotografii lze vidět, že byla malá, útlá, s krásnými očima a černými vlasy, spletenými do dlouhých copů. A také spíše smutný a zádumčivý výraz, jenž odpovídá povaze, jak jsem o ní slýchal, přes kterou nebo snad právě pro kterou byla babička v celé své rodině tak ctěna a milována. Mladí manželé

*Manželé Slavíkovi,
olej na plátně,
71 × 86 cm,
okolo 1850*

MĚSTO
RYCHNOV
NAD KNĚŽNOU

HRADEC
KRÁLOVÉ

ubytovali se v lékárně a zde se jim narodily první dvě dcery, tety Hana (Johana) a Nanča (Anna). Ale dlouho zde nepobyli. Dědeček se dostal na gymnasium do Hradce Králové a zde začala nová kapitola rodinného života. Svazky z Rychnova zůstaly však stále těsné, takže maminka i její sestry vzpomínaly z mladých let skoro více na Rychnov letních prázdninových pobytů než na Hradec všedních dnů.

DĚDEČEK
ČERNÝ

Hradec Králové nebyl daleko, byl nejbližším krajským městem a pro dědečka ani babičku nebyl cizinou. Dědeček se zde stal profesorem na ústavu, na kterém před nedávnem maturoval, babička se vrátila do rodiště svého otce a měla zde mnoho příbuzných a známých. Mluvílo se o strýci Janečkovi, Havránkovi a Colinovi – to byl hradecký purkmistr –, o Tobischových a Pospíšilových. Maminka vypravovala, jak se na procházce bedlivě pozorovalo, nejde-li někde nějaký strýc, jenž rozdával hubičky vonící šňupavým tabákem. Život zde byl pro mladou paní jistě bohatší a veselejší než v Rychnově. Dědeček zase měl plno starých známých, ze studií a mezi novými kolegy. Nikdy jsem se nedozvěděl, proč vlastně dědeček pokračoval ve studiích v Hradci, když absolvoval nižší gymnasium u boleslavských piaristů. Jičín byl blíže rodnému Loukovu. Ale stalo se, dědeček se stal Východočechem a za takového se vždy pokládal. Studentská přátelství byla z prvních pout. Dědeček bydlil s jiným venkovským studentem, Eduardem Albertem ze Žamberka, pozdějším slavným chirurgem a profesorem vídeňské university. A zde se zrodilo vzájemné přátelství, jež přerušila až Albertova smrt v roce 1900 a o němž svědčí i zachovaná korespondence, zčásti vydaná pražským chirurgem Arnoldem Jiráskem jako cenný dobový doklad. Pod vlivem Albertovým dědeček začal i sám studovat medicínu, ale po roce přestoupil na klasickou filologii. V Hradci působil tehdy i jiný dědečkův spolužák, Moravan Karel Mucha, místní lékař, který také zasáhl do rodinných osudů, jak napíše později. Černých se v Hradci ubytovali v domě proti starému Borromeu, později ústavu hluchoněmých, pak se přestěhovali do novostavby pod městem, Pospíšilova domu proti Jesuitským kasárnám, pod krytou fortanou, zvanou „bono publico“ dle věnovacího nápisu mecenáše, jenž ji dal postavit.

EDUARD
ALBERT

V Hradci se Černým narodily další dvě dcery, Karla – moje maminka – a Olga, jež zemřela v mladých letech na záškrť. V novém bytě bylo více volna, více vzduchu a světla. Ale maminka nejraději vzpomínala na starý Hradec, jeho tajemné domy s dvory, kouty a průjezdy, na podsíň, Máslovou a Dolní, na Jánský plácek a okolí Svatého Ducha s kanovnickými domy. Když později vyšly Herrmannovy Blednoucí obrázky, maminka jako by našla kus ztraceného mládí, znovu a znovu je četla a my s ní, a tak i nám dětem ten starý Hradec přirostl k srdci. V té době byla sice již pevnost zrušena, ale jako stavba byla stále nedotčena, jen středověké brány byly zbořeny. Ale kolem města stále byla širá luka s reliefem vnějšího opevnění, alejemi stromů, kanály a každoročními zátopami při povodních. Máme starou fotografii, jak se děti prohánějí pod stromy na cvičišti, mezi nimi i Černých děvčata v polodlouhých šatech a širokých slamácích. Maminka vypravovala, že v běhání, skákání a lezení po stromech překonala všechny kluky a že měla být spíš chlapcem, což si asi i rodiče v duchu přáli – a odtud její křestní jméno, připravené spíš pro chlapce, jehož příchod se čekal na den Karla Velkého. Toho maminka přiliš v lásce nikdy neměla. Nejstarší dcera Černých Hana byla vzorným dítětem, nadšenou žačkou klášterní školy a ctitelkou všech učitelek-řeholnic. Nanča s Karlou byly podobné divošky a držely vždy spolu. I přátelství byla společná. Děti Pospíšilovy, dcery profesora Vocáska, dědečkova kolegy. Zejména Františka – Fanča –, později provdaná za matematika Posejpala, byla věrnou přítelkyní maminčinou i tety Hany až do smrti. Dočkala se vysokého věku a ještě my, chlapci, již jako dospělí, byli jsme účastni jejího upřímného zájmu. Byli však i chlapečtí kamarádi – mezi nimi syn souseda Lodgmanna, později německo-nacionální poslanec a pak i zemský místopředseda krátkodobého Deutschböhmen koncem první války. A také batole, syn mladé Engelové, vdovy po inženýru, můj pozdější profesor na technice Antonín Engel. O vlastních domovech jsem nic neslychal – jen se vzpomínalo na rub staroměstské romantiky, špatnou vodu, šváby, kterým se čelilo chovem ježků.

Nejjasnějším bodem vzpomínek na tuto dobu byla prateta Anna, dědečkova sestra, která se k Černým přistěhovala ještě před narozením maminciným, tedy asi jako pětadvacetiletá dívka. Naplnila domov, často zasmušilý babiččinou chorobností, svým veselím, elánem a optimismem, o čemž jsem mnoho slyšel, a dovedla jím nakazit své svěřenky, které opatrovala, vychovávala, na něž šila a zašívala. Všecky nářky a stesky dovedla vyřešit a překonat vtípem, ulehčit dětské nesnáze, často tak tíživé, i když zdánlivě malicherné. Teta Hana plakala nad úkolem, který nemohla zvládnout, a teta jí šla na pomoc – tak ukaž, co ta tvá ctihodná švestka (Schwester) na tobě chce. Ale teto, jak si můžeš dovolit – ohrazuje se Hana, ale nakonec i ona se poddává všeobecné legraci. Teta vypravovala, jak děti samy dávaly divadelní představení kdesi v zahradě, k němuž samy složily kus a pořídily dekoraci. Ale kus pozůstával v tom, že se vymyslela jen první slova hrdinky – „kde nic, tu nic, všechny jsem květinčky vytrhala, ale družka ještě nepřichází“. Snad i zápletky byla, ale ostatní text se měl improvizovat, tedy pravá commedia dell'arte.

Teta Anna zaujímalá ve vzpomínkách děvčat takové místo, že se jí zde musím šíře zabývat. Prodělávala s rodinou osudově všechny příběhy, dobré i zlé, nemoc a smrt nejmladší Olgy, nemoc tety Nanči, rovněž záškrt, z níž Nanča vyvázla jen zázrakem, jak se říkalo. Zachoval se dopis tety Hany vypisující celou tu událost dopodrobna. A dělala tak v létech, kdy mladý člověk má plné právo připravovat svou budoucnost a dívka myslet na sňatek. Jednou po letech mi teta řekla: „Já jsem nebyla tak docela ošklivá ženská, mohla jsem se i vdát, ale já jsem se k tomu nikdy nedostala, vždycky ode mne někdo něco chtěl a já jsem si myslela, že mohu být ještě někde užitečná.“ A tak strávila teta svá mladá léta a vlastně celý svůj život myslíc víc na ostatní než na sebe a hlavně v pevné důvěře v Boha, v jehož ruce se cítila a do níž se zcela odevzdávala. Její životní osudy ukazují, že nevolila špatně. Promluvím zde o nich, ač daleko přesahují tuto dobu, protože právě v Hradci, u Černých měly svůj počátek. Přišel zmíněný Dr. Mucha se zprávou, že se mu nabízí místo ředitele Všeobecné nemocnice v Brně

u sv. Anny. Že však je ochoten přijmout za předpokladu, bude-li mít možnost sám zorganizovat stravování v nemocnici, jež se dosud pronajímá hostinským podnikatelům, je špatné a drahé. Myslíl na hospodaření ve vlastní režii, potřeboval však k tomu schopnou hospodyni, jež by stravování převzala a dále, dle jeho pokynů, sama vedla. Při tom již myslel na tetu Annu a ohlásil, že by rád, kdyby šla s ním do Brna. Děvčata už jsou odrostlá – teta strávila v Hradci jistě osm nebo devět let, nevím přesně – a získala by samostatnou existenci. Teta u toho ovšem nebyla, nikdy ji nenapadlo, že by mohla zastávat tak náročný úkol, ale nakonec se dala přesvědčit a šla do Brna. Zase ji patrně nejvíc přesvědčilo, že může být někde někomu platná.

A byly to vskutku těžké začátky, jak o tom občas něco prohodila, zřídit místnosti, opatřit zařízení, najmout personál a pak hlavně vést kuchyni, vařit různé diety, nakupovat a večer účtovat. Ráno vstávala v pět hodin a jela s bryčkou na Zelný trh nakupovat zeleninu a drůbež, hádala se s Líšeňkami o každé kuře – jako by hospodařila pro sebe. „Tohle že je hobené – kó-kajó, ale žralebe“ – slýchala s porozuměním, že každý musí hájit své. Ale uplynul rok, dva a Muchův podnik měl nečekaný úspěch. Strava byla dobrá a levná, do Brna jezdili ředitelé nemocnic poučit se a přesvědčit. Teta ovšem stála v pozadí té slávy, ale když Mucha měl přejít do Vídně, byl ochoten jen za předpokladu, že slečna Černá půjde s ním. A tak se z naší milé tety stala „teta vídeňská“, jež se po krátkém působení v nemocnici na Vídeňce stala hospodářskou správkyní (Oberwirtschafterin) ve Všeobecné nemocnici, provedla zde své reformy a strávila většinu svých let až do roku 1912, kdy šla do penze, obdržela zlatý záslužný kříž a byla přijata v soukromé audienci císařem, jenž jí za její služby poděkoval. Ale ani to nebyl konec její „služby veřejnosti“, jak říkala, ale o tom promluvíme dál.

Ve Vídni si teta vybuodovala ve „špitálu“, jak se říkalo, útulný domov, měla mnoho přátel a přítelkyň, poznala mnoho významných osobností, politických, literárních a lékařských a s mnohými si dopisovala až do smrti. Zde byl prostřední-

V BRNĚ

VÍDEŇSKÁ
NEMOCNICE

kem hlavně dům Albertův, kde často bývala. Jde otevřít na zazvonění a přede dveřmi stojí Rieger. „Hned vás ohlásím, pane doktore.“ – „Vy mne znáte?“ – „Jak bych neznala, u nás vás přece zná každé dítě.“ Tetin vídeňský domov shromažďoval i ve Vídni rozptýlené Rychnovany, Slavíkovy, Havránkovy i jiné, a každý z rodiny, kdo přijel do Vídně, našel zde útočiště a kus domova. A nebývalo to zřídka, zejména dědeček Černý byl u ní často hostem. Tím i vídeňský Allgemeiner Krankenhaus, nedávno zbořený, počítám mezi naše rodinné domovy a i já jsem ho trochu ještě okusil za tetiny nástupkyně, její neteře Berty.

DĚDEČEK
ČERNÝ
V HRADCI
KRÁLOVÉ

V každé profesorské rodině rok má dvě doby. Školu a prázdniny. To je velký půvab tohoto povolání, jež jinak není, jak známo, nijak výnosné. Dědeček říkával, že profesor nedostává skoro nic, ale má to jisté. Vedle práce ve škole připravoval nové vydání staré literatury jistě také proto, aby si něco vydělal. Tak vydal u hradeckého Pospíšila znovu Komenského Orbis pictus s barevnými obrázky, myšlený stále ještě jako jazyková učebnice, a Cestu do Cařihradu Václava Vratislava z Mitrovic. Hlavně však se zabýval svým zamilovaným Horatiem a připravoval nový školní výbor s obsažnými poznámkami, všímajícími si souvislosti s českou literaturou současnou. Ten vyšel až později u Otty. Školní rok tedy plynul v denních povinnostech, ale jak přišly Velikonoce, vypravovala maminka, „těšili jsme se a připravovali na prázdniny v Rychnově“. Nejprve byl dědeček, totiž pradědeček, požádán ve vsí formě o dovolení, jež obratem došlo, ale s tím, že – Annerle musí s sebou. Tak měli všichni prázdniny, jen Annerle ještě víc co dělat, ale přeci i ona se těšila. Přijel velký kočár, který posílal pradědeček, všecko se naložilo a nastoupilo a jelo se do Rychnova, který ještě neměl železniční spojení. Vždycky mi bylo záhadou, jak se ten nával do nevelké lékárny vešel. Nepřijeli totiž jen Černých, ale i vídeňská teta Mary s Theodorem a občas i někteří přechodní hosté, ale nakonec vše se nějak směstnalo. A byl zde přece velký dům, služky, laborant, patrně kočí, pradědeček držel jeden čas i koně, a nyní ten celý prázdninový nálet.

OPĚT
RYCHNOV

Bylo zde však – jako rezerva – Bělídlo, a to byl zvláštní bod prázdninových radovánek. Asi půl hodiny od města v údolí potoka Včelného patřily k lékárně louky s velkým kusem lesa. V něm na palouku stála a snad dodnes stojí dlouhá chalupa na podezdívce, s pavlačí, obrácenou k volnému prostranství louky s potokem mezi olšemi. Bydlil zde hajný, ale velká světnice byla vyhražena pro letní pobyt lékařenských hostí. Zde byl ten vlastní prázdninový ráj maminky i jejích sester, tolikrát nám líčený – jistě půvabný, jak i sám jsem ho viděl – a ještě zkrášlený vzpomínkami šťastného mládí. Zde se trávily krásné dny v hrách, výletech, koupání, někdy se zde i přespalo, pořádaly se svačiny a slavnosti, jichž se účastnil i pradědeček a prababička, kteří se sem dali přivést kočárem. Stará fotografie ukazuje Bělídlo v době jeho lékařenské slávy, dnešní skutečnost je smutná. Ale i život ve městě měl své půvaby. Prababička byla proslavená kuchařka a hospodyně, a když se ráno vrátila ze mše u Sv. Havla, začala v kuchyni každodenní bitva, která ani ve všedních dnech nebyla bezvýznamná, a což teprve o nedělích a svátcích, jmeninách a oslavách. Lékárenská kuchyně byla po celém městě pověstná a těm, kdo z lékárny vyšli, vzorem na celý život. Kolikrát jsme slyšeli o tom či onom jídle – to je podle lékařenského předpisu – a často to nebyly nějaké mimořádnosti, ale obyčejná jídla, připravená se zvláštní dovedností či důmyslem. Prababička byla z těch kuchařek, jež vařily rády a s citem, a za pomoci tety Anny se nebála ani letního návalu strážníků. Seděla při tom v kuchyni v lenošce a řídila bitvu pokyny, rozkazy a radami. Dala mi ochutnat, Annerle, ještě dala to či ono, a Annerle ochotně poslouchala. Neměla velký odpočinek o prázdninách, ale byla to její vysoká škola, která jí později tak dobře posloužila. I babička se sem těšila, na rodiče, na lékárnu, na přítelkyně z mládí – mluvilo se o paní Hospodkové, Jirečkové, Flanderkových, pokud se pamatují. Dědeček zde našel bývalé kolegy a žáky, kteří ho vždy vzpomínali, v blízkém Potštýně bývali profesori Kvíčala, Hostinský a Jarník, v Žamberku Albert, který si zde později postavil krásnou vilu. Ale dva měsíce uběhly rychle, jako vše krásné, a opět se nasedlo do kočáru k návratu do Hradce.

Děti do školy, babička s tetou k próze denních povinností. Jen dědeček se prý těšival zas domů a k práci, a přeci dal cestou zastavit na místě, odkud bylo vidět naposled Rychnov, a natrhal zde kytici „enciánů“ jako celoroční vzpomínku na letní dny v Rychnově. I lékárna vzpomínala na rušné a veselé dny, kdy pradědeček shodil svoji přísnou a uzavřenou tvář, hrál si s dětmi, dovedl žertovat a vypravovat, někdy i k pohoršení matek, učil němčinu ve známých rýmovačkách, jako – Honig – med, prkno – Brett a občas i horších, jež zvláště pevně utkvěly v paměti.

I zde nastaly všední dny a ty nebyly v lékárně vždy veselé. Dorůstající dcery, čekající na vdavky, snad i finanční starosti, a zejména žárlivosti a závisti. Teta Anna jednou prohodila – dědeček to doma neměl lehké, někdy v každém koutě brečela nějaká ženská, byl nejraději v lékárně a mnoho nemluvil. K stáru najal i provizora, který by za něj lékárnou vedl, a tu se objevil mladý muž z Opočna, Alois Wolf, již studovaný lékárník, kdežto náš dědeček byl jen lékárník vyučený, jak tomu dříve bývalo. Obhlédl situaci v lékárně a začal se ucházet o starší dceru – Janu – tetu Ženy, jak se říkalo. Rodiče byli sice proti tomu, ale nakonec došlo k nešťastnému sňatku, který skončil tragicky, což se začalo jevit již za jejich života. Konce pradědečka i prababičky byly tedy neradostné, a když pradědeček roku 1888 zemřel, lékárna pro rodinu Černých přestala existovat. Vládl zde cizí člověk, jenž svou ženu dal brzy prohlásit za duševně chorou a její mladší sestru vystěhoval z lékárny a vyplácel jí nepatrný důchod. Ubohé pratety. Starší dožila dlouhá léta v pražských Kateřinkách, zdánlivě zcela zdravé mysli, ale zaujaté hluboce zakořeněným smutkem. Mladší dožila se ještě republiky a po celý ten dlouhý život dívala se z okna ubohého pokojíku na protější lékárnou, kde nenáviděný švagr rozhazoval otcovský majetek. I já mám zde své vzpomínky. Poprvé jsem viděl lékárnou jako sextán při pěší cestě z Náchoda do Jablonného, kdy jsem se chystal v Rychnově přenocovat. Studentská noclehárna byla hned vedle lékárny v procovském Okresním domě, a když jsem si ráno dával podepsat průkaz správcem noclehárny, vstoupil jsem do lékárny a uviděl ji ješ-

PROVIZOR
ALOIS WOLF

tě s původním pradědečkovým zařízením. Správcem byl totiž Wolf – ten se na mne ostře podíval, podepsal a já šel dál. Když jsem pak po několika letech, po skončeném procesu, o kterém se ještě zmíním, vstoupil do lékárny s maminkou, abychom převzali nábytek a obrazy, jež nám byly přiřčeny, byla návštěva ještě smutnější.

Počítám-li léta, vidím, že těch šťastných let o prázdninách nebylo více než šest nebo osm. A přece jsme o nich slyšali od maminky i od jiných po celý život jako o nejkrásnějším zážitku mládí. Ale již tehdy dějiště samo zmizelo ze světa a zbyly jen vzpomínky plné jasu a radosti a i já nosím je takové stále ještě v srdci.

Z Rychnova je do Mýta nedaleko, ale jak zcela jiný je svět, na který teď chci vzpomenout, ve kterém vyrostl můj otec, František Sokol. Mohu zde již nejen opakovat to, co jsem slyšel, ale přidat i z vlastních zážitků. Vždyť mýtská chalupa byla tak dlouho jedním z mých milých domovů a Vysoké Mýto jednou z mých vlastí, profesorské dítě jich má obvyčně více. A je jí vlastně až podnes, třebaže dnes už zde navštíví jen hroby.

Nevím nyní přesně, kdy dědeček mýtskou chalupu koupil, za okolností, jak jsem již o nich psal. Snad roku 1885 a zde žil až do své smrti (1893?). Neužil ji tedy mnoho. Mýto bývalo významné město – královské věnné, jak Kujebáci – vžitá předzdivka obyvatel – pyšně říkali. Bylo také velmi krásné pro zachovalou středověkou výstavbu – a je z části dodnes. Teprve surová novostavba Karosy u nemocnice těžce poškodila jeho bohatou siluetu věží a bran. Také je krásně položeno na návrší nad širokým lučinatým údolím s pozadím lesnatých výšin. Otec vypravoval, jaký dojem v něm Mýto vyvolalo, když je poprvé spatřil z temene Vrchů, odkud sestupuje silnice od Řepník k městu. Hmota kamenných domů, sevřená ještě hradbami, kostely a věžovými brány, čerstvě pozlacená mariánská socha na morovém sloupu, z dále patrná nad shlukem střech domů na náměstí. Často a rádi i my jsme chodívali do Mýta pěšky z Chocně pro ten krásný pohled na město z druhé strany, od Vinic. Jednou, mnohem později, šel jsem tak v noci za jasně

VYSOKÉ MÝTO

OTCOVO
DĚTSTVÍ

měsíční pohody a stanul v překvapení, když bohatý obraz města se jakoby vznášel nad kobercem hustých mlh, nad soustavou několika ramen řeky Loučné.

CHALUPA
„NA BLÁTĚ“

Dům, který zde dědeček koupil od koželuha Jukla, neležel ovšem ve městě samém, ale na předměstí, a to předměstí chudém, kde se říkalo „Na blátě“. Byla totiž i předměstí bohatá, Pražské, Chocenské a Litomyšlské, kde byly bohaté statky a zájezdní hostince. Ale „Bláto“ leželo malebně pod městem, na okraji luk protkaných rameny Loučné, z nichž jedno, „městská řeka“, protékalo podél dědečkova domu. Teprve později jsem poznal, že městská řeka je rameno uměle vytvořené při pravidelném založení otakarského města, ku zpevnění hradeb a potřebě města a jeho řemesel. Bláto bývalo předměstím koželuhů a dědečkův dům původně – prý – městskou lázní. Nad řekou, na skále strmé hradby s klášterskou kašnou a vodárenskou věží, ve dne malebné, večer strašidelné, jak se nám malým zdálo. Za domem táhla se širá luka k „jalové řece“ a osadě Limperkáni, nad níž se vypíná holý vrch, Ples. Poloha tedy nikterak městsky honosná, ale půvabná. Před domem, podél řeky, bývala řada vysokých lip, zdobících blátivou ulici a plnící ji svou vůní počátkem léta. Také dům nebyl jen tak nějaký. Vynikal svým patrem nad přízemním okolím a i svým vzhledem působil starobyle. O tom svědčil i vnitřek. Vstupovalo se z dvorka, kde původně byla stodola a velká lípa, krásnými barokními dveřmi do úzké chodby, zaklenuté dvěma křížovými klenbami, strmým a točitým schodištěm do obytného patra, jež bylo roubené až na klenutou černou kuchyňku. Zde byla velká síň s trámovým stropem a dva pokoje do ulice, velký a malý. Dozadu velká kuchyně a komora a průchod k záchodu, jenž byl vysazen z půdorysu do prkenné věže a ve dvou patrech nad sebou zařízený. Chodili jsme tam vždy s obavami, abychom neuškodili dolním návštěvníkům. V přízemí byly dvě klenuté místnosti, kde bývali nájemníci, dozadu chlév a maštálka, kde míval dědeček svého koně. Za domem zeleninová zahrada, kde se všemu výborně dařilo, a velký sad, osázený ponejvíce švestkami a slívami. Jablka a hrušky se pro vlhkou půdu nedařily, ani třešně.

Bylo to sice prosté stavení, ale přece jen městské, a ne vesnické, třebaže naši mu vždy říkali „chalupa“ ve vrozené snaze spíš podceňovat než nadsazovat. Sokolovi se sem tedy asi rádi přestěhovali a rodina zůstala pohromadě, když také mladší synové, Jan a Václav, vstoupili do gymnasia a jako nejstarší bratr i oni výborně se učili. Byla to však dědečkova oběť, a jak už jsem napsal, dlouho ji nevydržel. Vedle polí na Řepníkách, která dále držel, povozničil, a zejména rozvázal kamenickou práci sousedovi, kameníku Harvachovi. Byla to ovšem skromná domácnost, ač nikdy nebylo nedostatku, ale šetrná a hospodárná, jak bylo dříve zcela obvyklé. Horší bylo, když otec odjel na studie do Prahy, zase na naléhání strýce Hromádky. Ten měl velkou rodinu, takže nemohl otce ani ubytovat, bylo nutno platit byt a posílat občas pomoc, ač otec od začátku živil se kondicemi dle studentského způsobu, často se posílaly potraviny místo peněz a každé podrážky, neřkuli nové boty či šaty, působily velké nesnáze. Zachovalo se pár dopisů, z nichž vysvítá, jak skromný a svízelný byl život chudého studenta v té době. Ale ani když strýcové vstoupili do hradeckého semináře, starostí neubýlo. Strýc Václav sem vstoupil s plnou vůlí a odaností k budoucímu povolání, strýc Jan – myslím – ne sice z donucení, ale vida nezbytí, ač i on byl vždy dobrým a bezúhonným knězem. Byl totiž ze všech synů nejnadanější a byl by se asi nejlépe hodil pro vyšší studia. Zejména matematik byl výborný. Když otec složil poslední státní zkoušku a v matematické práci mu při tom uklouzl nějaký omyl – mladý majstr prý řekl – jak mohl Frantík takovou primitivní chybu udělat. Ale zlé časy nastaly, když dědeček náhle zemřel a babička, tělem slabá a křehká, zůstala sama s dospívající dcerou a dvěma studenty, kteří se vraceli domů na dlouhé prázdniny a přece jen stále pomoc z domu potřebovali.

Tehdy zachránila situaci, jak tuším, teta Anna, nejmladší z rodiny. Horní pokoje se pronajaly studentům, kůň se prodal, řepnická pole se propachtovala za podíl na sklizni, teta obstarávala dům i malé hospodářství s krávou, zahradu, šila, spravovala na bratry – i mého otce –, jenž teprve po čase dostal suplentské místo v Jindřichově Hradci, po nějakém praktikování

PRÁCE
A DOMÁCNOST
DĚDEČKA
SOKOLA

TETA ANNA
SOKOLOVÁ,
MLADŠÍ SESTRA
OTCOVA

v Mýtě samém. Milý náš souseď zde v Břevnově, pan Zpěvák, pocházející z Mýta, měl jej v primě na matematiku a já jsem pro něj vyhledal otcův profesorský notes z té doby. Mladá léta tetina, naplněná prací a starostmi o druhé, vytvořila patrně při její nedružné a uzavřené povaze její charakter po celý život, a ani její opravdová zbožnost nedovedla jej více naplnit radostí a jasem. Nebyla nikterak ošklivá, byla rozhodně hezcí, než ukazují její fotografie, na nichž se vždy úmyslně mračila, aby dala najevo odpor k jakékoliv marnivosti. To však byl jen povrch, v podstatě nebyla záduďčivá nebo jen přísná. Dovedla být i veselá, četla hodně, opisovala si básně a výborně se učila. Do posledních let jsme obdivovali její paměť a bystrost úsudku. Nás děti měla upřímně ráda, třebaže často svým způsobem. Bylo mi pár let, když mne vzala na pouť do Knířova, k čemuž jsme se oba svátečně vystrojili. Na pouti na mne nejvíc zapůsobil krádek, kde se prodávaly malé cukrové lahvičky naplněné červenou tekutinou. Teta mi jednu koupila, ale za chvíli škemral jsem o novou a po chvíli zas a teta je vesele kupovala a já je potají schráněl v kapsičce bílé námořnické blůzy. Když pak na zpáteční cestě teta mne musela občas nést, rozmáčkly se při tom lahvičky a na ní i tetině parádní krajkové blůze objevila se velká červená skvrna, jak by nás někdo do prsou bodl. Ale teta se nerozzlobila, přijala to s humorem a později občas vzpomenuła, jak jsme se z Knířova vraceli, mezi mýtskou parádu, s červenými fleky na prsou.

Čím vším jsme jí byli povinni v pozdějších letech, kdy nás hostila o prázdninách, tak samozřejmě, jako bychom u ní měli svůj domov, starala se o nás, vařila, prala, spravovala a my hloupí jsme si toho ani zvlášť nevážili a obvyklé díky, k němuž nás vždy maminka vybízela, považovali jsme jen za slušnou formalitu. Teta nebyla přísná, spíše jen vážná a pověstně svéhlavá, ale nepamatuji se na slovo netrpělivé, hrčivé, či výtku a napomínání, ke kterému bylo asi dost důvodů občas. Její domácnost byla nám po celé mládí druhým domovem a já jsem jí teprve nyní ve stáří za to hluboce vděčen. Ale to není to pravé slovo. Dnes bych jí rád řekl aspoň slovíčko lásky, které za svého života tak stroze odmítala, ale které – možná – po celý život hledala.